

**ДЕРЖАВНИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ВІННИЦЬКИЙ ТОРГОВЕЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИЙ ІНСТИТУТ**

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЯКІСТЮ

Сертифікована на відповідність ДСТУ ISO 9001:2015 (ISO 9001:2015, IDT)

Кафедра товарознавства, експертизи та торговельного підприємництва

БІРЖОВИЙ РИНОК / STOCK MARKET

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Ступінь вищої освіти	«магістр» / «master»
Галузь знань	07 «Управління та адміністрування» / «Management and administration»
Спеціальність	076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» / «Business, trade and exchange activities»
Освітня програма	Підприємництво, торгівля та біржова діяльність / Business, trade and exchange activities

Розробники: Шарко Віталій, доктор економічних наук, доцент
Андрусенко Надія, кандидат економічних наук

Обговорено та схвалено на засіданні кафедри товарознавства, експертизи та торговельного підприємництва від 20.04.2022, пр. № 05; на засіданні методичної комісії факультету торгівлі маркетингу та сфери обслуговування від 26.04.2022, пр. № 03.

Рецензент: Паламарчук Владислав, кандидат технічних наук

Редактор: Фатеева Т.
Комп'ютерна верстка: Шуляк Н.

Підп. до друку 05.05.2022 р. Формат 60x84/16. Папір
офсетний Друк ксероксний. Ум. друк. арк. 1,16.
Обл.-вид. арк. 0,98. Тираж 2. Зам. № 107.

Редакційно-видавничий відділ ВТЕІ ДТЕУ
21000, м. Вінниця, вул. Хмельницьке шосе, 25

1. ЗАГАЛЬНІ МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

Методичні рекомендації до самостійної роботи з дисципліни «Біржовий ринок» складено згідно з робочою програмою для здобувачів галузі знань 07 «Управління та адміністрування» спеціальності 076 «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність» освітньої програми «Підприємництво, торгівля та біржова діяльність».

Метою викладання дисципліни «Біржовий ринок» є надання майбутнім фахівцям системних знань з теоретичних основ організації функціонування біржового ринку як складового елемента інфраструктури організованого ринку та набуття практичних навичок ефективного використання біржових операцій у своїй майбутній діяльності.

Завданнями дисципліни є надання здобувачам вищої освіти теоретичних знань та практичних навичок щодо: сутності та еволюції розвитку біржового ринку і особливостей механізму його функціонування в країнах з розвинутою ринковою економікою; основних тенденцій та напрямів розвитку біржового ринку в Україні; загальних тенденцій регулювання біржового товарного ринку; основ розвитку товарної біржі як елемента інфраструктури організованого ринку; сутності та класифікації біржових товарів, основних видів і складових біржових угод та основних груп учасників біржової торгівлі; особливостей організації і технології біржової торгівлі; теорії та практики біржової інформації; особливостей функціонування фондового і валютного ринків; сучасних систем розвитку електронної біржової торгівлі

Дане методичне видання є рекомендацією щодо самостійного вивчення дисципліни «Біржовий ринок».

Самостійна робота здобувачів вищої освіти із дисципліни «Біржовий ринок» включає наступні форми:

- опрацювання лекційного матеріалу;
- поглиблене вивчення окремих тем та питань даних розділів на підставі опрацювання навчальної літератури, законодавчих актів, нормативної документації, інших інформаційних джерел;
- розв'язання ситуаційних завдань, підготовка індивідуальних творчих завдань;
- консультації із викладачем;
- підготовка до іспиту.

Метою самостійної роботи є вироблення навичок опрацювання нормативно-правових актів, спеціальної літератури та інших матеріалів, необхідних для належного засвоєння предмету навчальної дисципліни, а також для розвитку сталих умінь до самостійного вивчення і викладання одержаної інформації.

Для раціональної організації самостійної роботи здобувач вищої освіти повинен вміло розподілити час між аудиторною та позааудиторною роботою.

Аудиторна робота передбачає вивчення питань під час лекцій, проведення практичних занять, індивідуальних консультацій з науково-педагогічним працівником, складання екзамену.

Позааудиторна робота – це підготовка до практичних занять, підсумкового контролю знань, виконання індивідуальних завдань, вивчення матеріалів підручників і опорних конспектів, конспектів лекцій, періодичних видань і нормативної законодавчої бази, вміння користуватися засобами Інтернет.

Лише у ході самостійної роботи здобувач вищої освіти має можливість розвинути пізнавальні та виконавчі здібності, пам'ять, самостійне мислення, наполегливість і, головне, виробити вміння самостійного здобуття знань. Самостійна робота здобувача вищої освіти над засвоєнням навчального матеріалу може виконуватися у бібліотеці, навчальному кабінеті або комп'ютерному класі інституту, а також у домашніх умовах. Виконуючи самостійну роботу, здобувач вищої освіти повинен законспектувати основний зміст теми, при цьому уникаючи механічного переписування джерел. Окрім цього слід виділяти основні теоретичні положення, ключові слова, спеціальні терміни і поняття.

Головні завдання навчальної дисципліни полягають у здатності здобувачів освітньої програми другого рівня:

– визначати, аналізувати проблеми підприємництва, торгівлі і біржової діяльності та розробляти заходи щодо їх вирішення;

– вміти професійно, в повному обсязі й з творчою самореалізацією виконувати поставлені завдання у сфері підприємництва, торгівлі та/або біржової діяльності;

– розробляти й приймати рішення, спрямовані на забезпечення ефективності діяльності суб'єктів господарювання у сфері підприємницької, торговельної та/або біржової діяльності;

– вміти вирішувати проблемні питання, що виникають в діяльності підприємницьких, торговельних та/або біржових структур за умов невизначеності та ризиків;

– впроваджувати інноваційні проекти з метою створення умов для ефективного функціонування та розвитку підприємницьких, торговельних та/або біржових структур.

Самостійній роботі передують лекції, на яких розглядаються лише проблемні теми дисципліни. Після цього здобувачі вищої освіти повинні самостійно ознайомитися із основними питаннями кожної теми відповідно до робочої програми, рекомендованими підручниками, навчально-методичною літературою, нормативною базою, періодичними виданнями, в яких висвітлюються питання галузі підприємництва, торгівлі та біржової діяльності.

Якщо здобувач вищої освіти під час самостійної роботи не зміг виконати те чи інше завдання методичних рекомендацій або в нього виникли додаткові питання і труднощі за матеріалом теми, він повинен звернутися до науково-педагогічного працівника за консультацією в день, передбачений графіком консультацій.

Під час підготовки до екзамену особливу увагу слід звернути на індивідуальні завдання, вирішення яких потребує розуміння теоретичного та творчого підходу до вивчення поставленого завдання. Індивідуальні завдання мають бути вирішені в комплексі, за усіма позиціями, зазначених в методичних рекомендаціях. Перш ніж вирішувати індивідуальні завдання, необхідно вивчити теорію, прослухавши лекції та опрацювавши відповідний матеріал з підручником, нормативною та додатковою літературою, відпрацювавши практичні заняття.

2. ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН ДИСЦИПЛІНИ

Назва теми	Кількість годин				Форми контролю
	Усього годин/ кредитів	з них			
		лекції	практичні заняття	СРС	
Тема 1. Роль та функціональне призначення біржового ринку в сучасній економічній системі	18	2	2	14	УО, ІЗ
Тема 2. Організаційно-правове регулювання біржової діяльності	21	4	4	13	Р, УО, ІЗ
Тема 3. Організація і технологія біржової торгівлі	18	2	2	14	Т, ІЗ
Тема 4. Котирування цін та цінова стратегія на біржовому ринку	22	4	4	14	ПО, ІЗ
Тема 5. Біржова торгівля агропродовольчою продукцією	22	4	4	14	ІЗ, УО
Тема 6. Біржові інструменти та похідні фінансові деривативи	20	2	4	14	ІЗ, ПО, Т
Тема 7. Хеджування як засіб управління економічними та фінансовими ризиками	22	4	4	14	ПО, ІЗ, Т
Тема 8. Кліринг і розрахунки на біржовому ринку	22	4	4	14	ПО, ІЗ, Т
Тема 9. Аналіз та прогнозування біржової кон'юнктури	15	2	-	13	ПО, ІЗ, Т
Разом	180/6	28	28	124	
Підсумковий контроль					екзамен

Умовні позначення форм контролю:

УО – усне опитування;

ПО – письмове опитування;

Т – тестування;

ІЗ – індивідуальне завдання;

3. МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИВЧЕННЯ КОНКРЕТНИХ ТЕМ

Тема 1. Роль та функціональне призначення біржового ринку в сучасній економічній системі

Сучасні ринкові умови господарювання в Україні характеризується активним формуванням інфраструктури ринку. В складі цієї інфраструктури одне з основних місць належить біржам: товарним, фондовим, валютним та іншим. Найбільше розповсюдження одержали товарні біржі, які являють собою організований товарний ринок, в межах якого відповідно до встановлених правил здійснюються угоди купівлі-продажу певних видів товарів. Це постійно діючий оптовий ринок, заснований на чистій конкуренції, який сприяє розвитку вільного ринку товарів, мінімізації втручання держави в заготівельно-збутові процеси, підвищенню ефективності господарювання в цілому багатьох суб'єктів господарювання.

В процесі опрацювання даної теми необхідно вивчити ряд питань. Теоретичні положення науки про біржовий ринок та її завдання. Предмет і методи науки. Міжнародна біржова торгівля. Місце і роль бірж у світовій торгівлі. Економічна сутність та еволюція біржового товарного ринку. Основні риси біржової торгівлі. Роль та функціональне призначення біржового товарного ринку. Основні етапи розвитку світової біржової торгівлі. Становлення біржового товарного ринку. Основні тенденції розвитку світової біржової торгівлі на сучасному етапі. Характеристика світового біржового ринку. Формування біржового ринку в Україні. Перспективи розвитку біржового ринку в Україні та світі. Основні тенденції та напрями розвитку світового біржового ринку

Рекомендовані джерела:

Основні: 1-4.

Додаткові: 5-14.

Інтернет-ресурси: 15-34.

Питання до самостійного вивчення:

1. Основні теоретичні положення науки про біржовий ринок та її завдання. Предмет і методи науки.
2. Міжнародна біржова торгівля. Місце і роль бірж у світовій торгівлі.
3. Основні риси біржової торгівлі. Основні етапи розвитку світової біржової торгівлі.
4. Основні тенденції розвитку світової біржової торгівлі на сучасному етапі.
5. Характеристика світового біржового ринку.
6. Формування біржового ринку в Україні. Перспективи розвитку біржового ринку в Україні та світі.

Індивідуальне завдання:

Ознайомитись з особливостями становлення біржового товарного ринку в Україні та світі (*самостійна робота студента у формі доповіді*)

Перелік питань для самоконтролю:

1. Назвіть характерні ознаки сучасного ринку.
2. Вкажіть основні форми оптової торгівлі, які передували виникненню біржового ринку з іншими формами оптової торгівлі.
3. Наведіть порівняльну характеристику біржового ринку з іншими формами оптової торгівлі.
4. Дайте визначення біржовому ринку.
5. Охарактеризуйте генезис розвитку інструментів біржового товарного ринку.
6. З чим пов'язане виникнення основного інституту біржового товарного ринку – біржі?
7. Як відбувалося історичне формування біржового товарного ринку?
8. Перерахуйте основні етапи еволюційного розвитку світового біржового товарного ринку.
9. У чому специфіка функціонального призначення сучасного біржового товарного ринку?
10. Охарактеризуйте організаційну структуру біржового товарного ринку.

Тема 2. Організаційно-правове регулювання біржової діяльності

Складність структури господарсько-правового статусу фондової біржі обумовлює наявність декількох елементів, одним з яких виступає організаційно-правова форма. Цей елемент визначає регламентований законодавством порядок утворення фондової біржі, особливості її організації, які, у свою чергу, впливають на зміст та обсяг її господарської правосуб'єктності.

Таким чином, організаційно-правова форма як елемент господарсько-правового статусу фондової біржі є первинним та визначальним стосовно інших структурних елементів. Крім того, цей елемент визначає момент виникнення господарської правосуб'єктності фондової біржі.

Для опрацювання даної слід опрацювати ряд наступних питань. Товарна біржа: сутність, основні функції, організаційна структура. Особливості біржових товарів та їх класифікація. Види та ознаки біржових правовідносин. Характеристика біржових правовідносин в Україні. Регулювання біржового товарного ринку. Державне регулювання та саморегулювання біржової діяльності. Система органів, які регулюють біржову діяльність в Україні. Характеристика законодавчих та нормативно-правових актів у сфері біржової діяльності. Еволюція біржових інститутів. Функції та види бірж, їх особливості. Основні завдання та актуальні проблеми біржової діяльності на сучасному етапі суспільно-історичного розвитку України. Основні шляхи їх вирішення.

Рекомендовані джерела:

Основні: 1-4.

Додаткові: 5-14.

Інтернет-ресурси: 15-20, 23, 28.

Питання до самостійного вивчення:

1. Характеристика біржових правовідносин в Україні.
2. Державне регулювання та саморегулювання біржової діяльності.
3. Система органів, які регулюють біржову діяльність в Україні.
4. Характеристика законодавчих та нормативно-правових актів у сфері біржової діяльності.
5. Еволюція біржових інститутів. Основні шляхи їх вирішення.

Індивідуальне завдання:

З'ясувати правове становище товарної біржі, вивчити умови створення товарної біржі, порядок затвердження установчих документів. З'ясувати особливості провадження діяльності товарної біржі (для виконання даного завдання, рекомендується скористатись інформацією Закону України «Про товарні біржі»).

Перелік питань для самоконтролю:

1. У чому полягає економічна сутність біржі?
2. У чому різниця закритої і відкритої біржі?
3. Який вид товарів торгується на біржі клімату?
4. Дайте характеристику основними функціям біржі?
5. Хто може бути членом біржі?
6. Який орган управління на біржі відповідальний за організацію і здійснення торгів?
7. Яким документом регламентується порядок проведення біржових торгів та який орган управління його затверджує?
8. Дайте визначення поняття біржовий товар.
9. Які основні класи біржових товарів Ви знаєте?
10. Дайте характеристику біржових товарів, що входять до групи «сільськогосподарська продукція і сировина».

Тема 3. Організація і технологія біржової торгівлі

Процес біржової торгівлі передбачає велику кількість операцій, зміст і порядок виконання яких залежать від багатьох чинників – спеціалізації біржі, її форми, особливостей біржового товару, рівня стандартизації, якості товару, досвіду організації біржових торгів тощо. Ці операції регламентуються Правилами біржової торгівлі.

Підготовка біржових торгів починається з подачі брокерськими конторами й фірмами в інформаційно-довідковий відділ біржі офіційних письмових заявок на продаж або купівлю товару встановленої форми.

Для закріплення матеріалу даної теми здобувачу вищої освіти варто вивчити наступні питання.

Основні засади організації торгівлі на товарній біржі. Біржовий процес. Новітні технології в біржовій торгівлі. Порядок та правила ведення біржових торгів. Біржова сесія. Процедура біржового торгу. Роль маклера під час біржових торгів. Особливості укладання угоди. Брокерська діяльність на біржовому товарному ринку. Види доручень клієнта брокеру. Види та форми біржових аукціонів.

Рекомендовані джерела:

Основні: 1-4.

Додаткові: 5-14.

Інтернет-ресурси: 15-34.

Питання до самостійного вивчення:

1. Біржовий процес.
2. Порядок та правила ведення біржових торгів.
3. Біржова сесія. Процедура біржового торгу.
4. Роль маклера під час біржових торгів.
5. Особливості укладання угоди.
6. Види доручень клієнта брокеру.
7. Види та форми біржових аукціонів.

Індивідуальні завдання:

1. Вивчити порядок реєстрації та оформлення угод, а також порядок розірвання угод і визнання їх недійсними;
2. Ознайомитись з алгоритмом проведення біржових торгів.
Результати законспектувати.

Перелік питань для самоконтролю:

1. Дайте визначення понять широта, глибина та опірність ринку.
2. Які форми біржового аукціону Ви знаєте?
3. Охарактеризуйте послідовність технологічних операцій на вітчизняних товарних біржах.
4. Яким документом регламентується процес укладення біржової угоди?
5. Яку функцію виконує «Тікет» під час укладанні біржової угоди?
6. Що означає біржова сесія?
7. Дайте характеристику технології торгівлі вигуками та назвіть механізм торгівлі, що забезпечує зближення ціни пропозиції покупців і продавців.
8. Яку роль відіграє клірингова палата в забезпеченні функціонування ф'ючерсної торгівлі?
9. Назвіть етапи освоєння інформаційних технологій біржової торгівлі.
10. Які переваги електронної торгівлі Ви знаєте?

Тема 4. Котирування цін та цінова стратегія на біржовому ринку

Товарні біржі пройшли тривалий шлях розвитку, і в сучасному світі вони виконують цілий ряд функцій, основними з яких є ціноутворення, страхування ризиків та інформаційне забезпечення. Відповідно до Закону України «Про товарну біржу» товарна біржа є організацією, що об'єднує юридичних і фізичних осіб, які здійснюють виробничу і комерційну діяльність, і має за мету надання послуг в укладенні біржових угод, виявлення товарних цін, попиту і пропозицій на товари, вивчення, упорядкування, полегшення товарообігу і пов'язаних з ним торговельних операцій. В ході вивчення даної теми варто вивчити наступні питання.

Суть та види біржового котирування. Формування та котирування цін на біржовому товарному ринку. Сутність та принципи формування цін на біржові товари. Методика визначення котирувальних цін. Біржовий бюлетень в системі котирування цін. Правила котирування цін. Цінова стратегія на біржовому ринку. Основні види цінових знижок, що використовуються у практиці біржової торгівлі. Види біржових цін: основні і другорядні. Види цінової стратегії та політики продавця на товарній біржі. Форми цінової політики. Порядок розрахунку типових біржових цін. Напрями цінової політики.

Рекомендовані джерела:

Основні: 1-4.

Додаткові: 5-14.

Інтернет-ресурси: 15-34.

Питання до самостійного вивчення:

1. Біржовий процес.
2. Порядок та правила ведення біржових торгів.
3. Біржова сесія. Процедура біржового торгу.
4. Роль маклера під час біржових торгів.
5. Особливості укладання угоди.
6. Види доручень клієнта брокеру.
7. Види та форми біржових аукціонів.

Індивідуальне завдання:

Вивчити методи розрахунку типової (довідкової) ціни.

Перелік питань для самоконтролю:

1. Яка відмінність між ф'ючерсними цінами і сподіваними спотовими?
2. Які сучасні концепції ціноутворення ви знаєте?
3. Дайте визначення поняттю «офіційне котирування».
4. Назвіть типові види котирувальних цін, що застосовуються на біржовому товарному ринку.
5. Назвіть фактори, які впливають на формування вартості ф'ючерсного контракту.
6. Вкажіть чинники, що зумовлюють зміну попиту на товари.
7. Назвіть основні фактори, що впливають на формування цін на світовому ринку.
8. Що таке «Ефект Кінга»?

Тема 5. Біржова торгівля агропродовольчою продукцією

Вітчизняна економіка дедалі глибше інтегрується у світове економічне співтовариство, зазнаючи впливу міжнародного розподілу праці та глобалізації. Значному впливу цих процесів піддаються експортоорієнтовані та імпортозалежні галузі такі, як агропродовольча, паливно-енергетична та металургійна. Ефективне функціонування цих галузей значною мірою залежить від стану розвитку біржового товарного ринку. Довготривалий розвиток ринкової економіки в умовах цінової нестабільності змусив учасників ринку виробити нові механізми, які надають можливість управляти ціновими ризиками, запобігати різким коливанням цін та налагоджувати взаємозв'язок між локальним і світовим ціноутворенням. Одним із таких механізмів став високо розвинений біржовий товарний ринок, в основі якого лежить торгівля товарними деривативами. У зв'язку з цим постає потреба в аналізі стану та перспектив розвитку біржових товарних ринків, особливо агропродовольчої продукції, та напрямів розвитку цих ринків, а також процесів формування цін на локальних і світових ринках. В ході вивчення даної теми варто вивчити наступні питання.

Стан функціонування і розвитку всіх сегментів організаційної структури біржового ринку агропродовольчої продукції. Формування біржового ринку агропродовольчої продукції. Розвиненості біржової інфраструктури. Економічне оцінювання діяльності товарних бірж. Рівень ліквідності біржової торгівлі в країні. Поточний кон'юнктурний стан і перспективи розвитку біржової торгівлі товарними та фінансовими деривативами. Механізм державного регулювання збуту агропродовольчої продукції. Напрями розвитку біржової діяльності на організованому аграрному ринку.

Рекомендовані джерела:

Основні: 1-4.

Додаткові: 5-14.

Інтернет-ресурси: 15-34.

Питання до самостійного вивчення:

1. Стан функціонування і розвитку всіх сегментів організаційної структури біржового ринку агропродовольчої продукції.
2. Розвиненості біржової інфраструктури. Рівень ліквідності біржової торгівлі в країні.
3. Механізм державного регулювання збуту агропродовольчої продукції.

Індивідуальне завдання:

Використовуючи статистичний щорічник України, необхідно проаналізувати показники біржової торгівлі агропродовольчою продукцією. Результати оформити у вигляді тез або конспекту лекцій.

Перелік питань для самоконтролю:

1. Назвіть обсяги та структуру біржової торгівлі на ринку сільськогосподарської продукції країни.
2. Назвіть першу трійку бірж у рейтингу за обсягом укладених угод на ринку сільськогосподарської продукції.

3. Дайте характеристику періоду 2004-2006 рр. розвитку біржової діяльності на ринку сільськогосподарської продукції.

4. Назвіть загальноекономічні та специфічні чинники, що стримують розвиток біржової діяльності.

5. Коли і ким створена Аграрна біржа та назвіть мету та предмет її діяльності.

6. Назвіть основні економічні показники, що характеризують ефективність діяльності товарної біржі.

7. Охарактеризуйте фактори, що впливають на рівень розвитку біржової діяльності на ринку сільськогосподарської продукції.

8. Дайте характеристику адаптаційній моделі регулювання біржової діяльності на ринку сільськогосподарської продукції.

9. Назвіть основні складові концепції розвитку Аграрної біржі та дайте їм характеристику.

10. Яку роль відіграють Клірингова палата та Центральний сервер під час впровадження електронної біржової системи Аграрної біржі?

Тема 6. Біржові інструменти та похідні фінансові деривативи

Важливу роль у формуванні ринкових механізмів ціноутворення на товарних і фінансових ринках упродовж тривалого часу відіграють біржі. Біржові ціни є одним з основних індикаторів прогнозування і планування діяльності суб'єктів господарювання. Нині біржовими інструментами, які визначають майбутні цінові тенденції, є строкові інструменти – біржові деривативи. Конкурентне, прозоре біржове ціноутворення дає можливість враховувати всі кон'юнктурні чинники, що відбуваються або очікуються на ринку товарів чи фінансових активів. У біржовій практиці такі чинники набули назви фундаментальних, відповідно, їх дослідження сконцентровано у фундаментальному аналізі біржової кон'юнктури. Для вивчення даної теми варто вивчити наступні питання.

Поняття деривативу. Види деривативів. Сторони деривативу. Базовий актив деривативу. Базовий показник деривативу. Види угод на біржовому товарному ринку. Генеральна угода. Ринок деривативів. Остаточність проведення розрахунків за деривативами.

Виникнення ф'ючерсної торгівлі. Ф'ючерсна торгівля на біржовому товарному ринку. Основні елементи механізму ф'ючерсної торгівлі. Учасники ф'ючерсного ринку. Технологія біржової ф'ючерсної торгівлі. Стандартизація ф'ючерсного контракту. Порівняльна характеристика форвардних та ф'ючерсних контрактів. Шляхи розвитку ф'ючерсної торгівлі в Україні. Роль та місце спекулянтів у функціонуванні біржового товарного ринку.

Рекомендовані джерела:

Основні: 1-4.

Додаткові: 5-14.

Інтернет-ресурси: 15-34.

Питання до самостійного вивчення:

1. Ринок деривативів. Остаточність проведення розрахунків за деривативами.
2. Виникнення ф'ючерсної торгівлі. Основні елементи механізму ф'ючерсної торгівлі. Учасники ф'ючерсного ринку.
3. Технологія біржової ф'ючерсної торгівлі. Стандартизація ф'ючерсного контракту.
4. Порівняльна характеристика форвардних та ф'ючерсних контрактів.
5. Шляхи розвитку ф'ючерсної торгівлі в Україні.

Перелік індивідуальних завдань:

1. З'ясуйте історію та розвиток ринків фінансових деривативів (*у формі доповіді*).
2. Розкрийте, визначте і покажіть механізм існування угоди про майбутню ставку (FRA).
3. Розкрийте головні базиси, які лежать в основі сучасних біржових фінансових інструментів. Покажіть співвідношення (за питомою вагою) фінансових інструментів з різними базисами на біржовому ринку.

Перелік питань для самоконтролю:

1. Назвіть основні функції ф'ючерсного ринку.
2. Дайте визначення товарному ф'ючерсному контракту.
3. У чому полягає подвійна природа ф'ючерсного контракту?
4. Назвіть основні складові ф'ючерсного ринку.
5. Охарактеризуйте різницю між початковою і варіаційною маржею.
6. Назвіть порядок укладання ф'ючерсного контракту.
7. У чому полягає різниця між хеджуванням і спекуляцією?
8. У чому полягає економічна сутність біржової спекуляції?
9. Які види біржової спекуляції ви знаєте?
10. Назвіть основні групи біржових спекулянтів.

Тема 7. Хеджування як засіб управління економічними та фінансовими ризиками

Цінових коливань на будь-якому ринку уникнути, практично, неможливо, оскільки ціновий ризик притаманний кожному сектору сучасної економіки (сільському господарству, промислового виробництва, бізнесу, фінансам). Жодна страхова компанія не може надати підприємству страховку від несприятливого коливання цін.

Захиститись від цінового ризику дає можливість ф'ючерсна біржа. Операції зі страхування цінового ризику з допомогою торгівлі ф'ючерсними контрактами називаються хеджуванням. Учасники ф'ючерсної торгівлі, які мають таку ціль, називаються хеджерами.

Хеджування складається із здійснення на ф'ючерсному ринку операції, однакової за обсягом та направленням з майбутньою операцією на реальному ринку. Воно є тимчасовою зміною продажу або купівлі реального товару.

Позиція на ф'ючерсному ринку захищає хеджера від несприятливого коливання цін на його товари. Зміни цін на одному ринку будуть більш-менш компенсовано змінами цін на іншому ринку.

Під час вивчення даної теми, додатково необхідно вивчити наступні питання.

Причини виникнення хеджування. Хеджування та хеджери. Переваги та недоліки хеджування. Можливі варіанти хеджевих ситуацій. Суть хеджування. Хеджування деривативами на біржовому товарному ринку. Хеджування при зниженій ціні. Хеджування при підвищенні ціни. Базисний ризик у хеджуванні. Хеджування при торгівлі опціонами. Стратегії хеджування під час виробництва, зберігання та реалізації аграрної продукції. Хеджування товарними опціонами.

Рекомендовані джерела:

Основні: 1-4.

Додаткові: 5-14.

Інтернет-ресурси: 15-34.

Питання до самостійного вивчення:

1. Можливі варіанти хеджевих ситуацій.
2. Хеджування при зниженій ціні.
3. Хеджування при підвищенні ціни.
4. Базисний ризик у хеджуванні.
5. Хеджування при торгівлі опціонами.

Індивідуальне завдання:

Надайте висновок по даній ситуації.

Фабрикант отримує 14 червня замовлення на листи з поставкою 15 вересня. Базуючись на поточній ціні міді та витратах виробництва, він встановлює, що ціна міді не повинна перевищувати 52,0 цента/фунт. Однак існуюча ціна міді може змінитися упродовж найближчих трьох місяців. Підвищення ціни може зменшити прибутки фабриканта або навіть завдати йому збитків. Фабрикант міг би купити мідь одразу після підписання контракту, але цим він значно зв'язав би свій робочий капітал, мав би витрати на відсотки і використав би склади з відповідними витратами. Виникли б і витрати на страхування. Фабрикант знає, що в таких випадках хедж дешевший і більш ефективний, ніж купівля наявної міді. Тому фабрикант прагне захистити ціни шляхом купівлі ф'ючерсних контрактів на мідь по 51,50 цента/фунт. Приймати поставку за ф'ючерсним контрактом фабриканту не вважається доцільним (витрати на прийняття поставки: не відомо час, місце поставки, якість товару).

04 серпня один з його постачальників (на реальному ринку) пропонує йому мідь за ціною 54,00 центи/фунт. Він приймає пропозицію і одночасно продає свої 5 вересневих контрактів по 53,75 цента/фунт. Ця операція принесе йому прибуток за ф'ючерсною позицією в розмірі 2,25 цента/фунт. Враховуючи це, можна підрахувати реальний курс купівлі наявної міді, який складе 51,75 цента/фунт, що навіть нижче того, що передбачався.

Дії біржовика та можливі результати цих дій для більшої наочності звести до таблиці, вирізняючи окремо все, що відбувалось на ринку реального товару та на ринку ф'ючерсних контрактів і, відповідно, результати на обох ринках та загальний результат хеджевої операції.

Перелік питань для самоконтролю:

1. Що таке хеджування?
2. У чому різниця між довгим і коротким хеджуванням?
3. Назвіть основні відмінності між хеджером і спекулянтом.
4. Дайте визначення поняття «базис».
5. Назвіть основні фактори, що впливають на базис.
6. Чому хеджер, що використовує довге хеджування, прагне послаблення базису?
7. Чому покупець опціону «пут» є «ведмедем» за ф'ючерсним контрактом?

Тема 8. Кліринг і розрахунки на біржовому ринку

Суть усіх процесів, що відбуваються в торговельному залі біржі, полягає в тому, що товар, цінні папери, контракти, валюта переходять від одного власника до іншого. Проте основним чинником у цьому процесі залишається безумовне виконання зобов'язань за взаєморозрахунками між сторонами, що уклали контракт.

Під час вивчення даної теми необхідно опрацювати нижче наведені питання.

Суть та функції клірингу в біржовій торгівлі. Особливості розрахунків на біржах реального товару. Розрахунки за спотовими та форвардними угодами на товарних біржах. Клірингові розрахунки на ринку ф'ючерсних угод. Кліринг і розрахунки на ринку цінних паперів. Основні етапи розрахунково-клірингового процесу на ринку ф'ючерсних контрактів. Напрямки розвитку клірингових розрахунків на вітчизняних біржах.

Виникнення та сутність біржових опціонів. Опціонна угода та її види. Опціонні угоди. Порівняльна характеристика опціонних та ф'ючерсних контрактів. Опціонні премії. Елементи опціонної угоди. Фактори впливу на ціну опціону.

Рекомендовані джерела:

Основні: 1-4.

Додаткові: 5-14.

Інтернет-ресурси: 15-34.

Питання до самостійного вивчення:

1. Особливості розрахунків на біржах реального товару.
2. Напрямки розвитку клірингових розрахунків на вітчизняних біржах.
3. Опціонні угоди.
4. Порівняльна характеристика опціонних та ф'ючерсних контрактів.
5. Опціонні премії. Елементи опціонної угоди.
6. Фактори впливу на ціну опціону.

Індивідуальне завдання:

Підготувати доповідь на тему «Історія становлення біржових клірингових установ».

Перелік питань для самоконтролю:

1. Назвіть систему розрахунків під час здійснення спотових угод.
2. Яка система розрахунків за форвардними угодами використовується на Аграрній біржі?
3. Що таке «ринок принципалів»?
4. Дайте визначення, що таке біржовий кліринг.
5. Назвіть основні функції біржового клірингу.
6. Дайте характеристику основним складовим біржового клірингу.
7. Яка роль розрахункової палати на ринку ф'ючерсних угод?
8. Як відбувається гарантування виконання угод на ф'ючерсному ринку?

Тема 9. Аналіз та прогнозування біржової кон'юнктури

Дослідження біржової кон'юнктури передбачає вивчення поточного стану біржового ринку з метою прогнозування тенденцій його подальшого розвитку. При цьому вивчення біржової кон'юнктури ґрунтується на узагальненні сукупності показників, які включають безпосередньо біржові показники, а також чинники, що впливають на формування поточної ситуації на біржовому ринку. До найпоширеніших показників, які характеризують біржову торгівлю у світовій практиці, належать:

- кількість укладених угод та відкритих позицій за біржовими угодами;
- структура біржових торгів, види біржових інструментів;
- біржові ціни, які виражаються в системі біржових котирувань;
- вартісні показники;
- специфікації біржових контрактів;
- характеристика основних учасників біржових торгів та ін.

Під час вивчення даної теми необхідно розкрити наступні питання.

Сутність, мета та етапи дослідження біржової кон'юнктури. Система показників моніторингу кон'юнктури біржового ринку. Аналіз поточної біржової кон'юнктури. Розрахунок системи аналітичних показників. Життєвий цикл біржового товару. Прогнозування біржової кон'юнктури. Стадії прогнозування біржової кон'юнктури.

Рекомендовані джерела:

Основні: 1-4.

Додаткові: 5-14.

Інтернет-ресурси: 15-34.

Питання до самостійного вивчення:

1. Аналіз поточної біржової кон'юнктури.
2. Розрахунок системи аналітичних показників.
3. Життєвий цикл біржового товару.
4. Стадії прогнозування біржової кон'юнктури.

Індивідуальне завдання

Підготувати доповіді за нижче наведеними темами:

1. Теоретичні аспекти використання фундаментальних чинників у дослідженні біржової кон'юнктури.
2. Асортимент біржових товарів та принципи формування товарної спеціалізації брокерів.

Перелік питань для самоконтролю:

1. Що таке біржова кон'юнктура?
2. Дайте визначення терміну «аналіз».
3. Перерахуйте етапи аналізу біржової кон'юнктури.
4. В чому полягає аналіз біржового ринку?
5. Вкажіть основні принципи аналізу біржового ринку.
6. Перерахуйте методи аналізу біржового ринку.
7. Як пов'язане біржове ціноутворення з аналітикою ринкової кон'юнктури?
8. Сутність категорії ринок.
9. Економічна сутність категорії «організований ринок».
10. Вплив біржового ринку на процеси ціноутворення.

4. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ. ЗАСОБИ ПРОВЕДЕННЯ ПІДСУМКОВОГО КОНТРОЛЮ

Для визначення рівня успішності, використовується система комплексної діагностики знань, зорієнтована на стимулювання систематичної аудиторної та самостійної роботи здобувачів вищої освіти. Запровадження нової системи передбачає підвищення зацікавленості здобувачів вищої освіти до вивчення навчального матеріалу, дає можливість більш об'єктивно оцінити рівень їх знань.

Система оцінювання знань, вмінь та навичок здобувачів вищої освіти передбачає виставлення оцінок за усіма формами проведення занять.

Самостійна робота здобувача вищої освіти оцінюється у 30 балів:

1. опрацювання теоретичних джерел – *10 балів*;
2. робота в системі дистанційної освіти MOODLE – *10 балів*;
3. підготовка наукових публікацій та виступ з доповіддю на студентських конференціях, гуртках, семінарах – *10 балів*.

Підсумковий контроль – екзамен. Результат виконання екзаменаційних завдань оцінюється з урахуванням результатів поточного та підсумкового контролів у співвідношенні 80:20, де 80 – максимальна оцінка за виконання екзаменаційного завдання, 20 – результат поточної успішності відповідно до шкали переводу поточної роботи для врахування її при підсумковій оцінці.

Здобувачі вищої освіти, які повністю виконали програму дисципліни та набрали 75 і більше балів, отримують підсумкову оцінку без опитування чи виконання екзаменаційного завдання. Здобувач вищої освіти, який не погоджується з оцінкою, отриманою під час підсумкового (семестрового) контролю, має право звернутися із проханням переглянути оцінку одержану на екзамені.

5. СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНИХ ДЖЕРЕЛ

Основні

1. Базилевич В.Д., Шелудько В.В. Фондовий ринок : навч. посіб. Київ : Нац. Університет ім. Т. Шевченка. 2015. 686 с.
2. Солодкий М.О., Резнік Н.П., Яворська В.О. Основи біржової діяльності: навч. посіб. Київ : ЦП Компринт. 2017. 450 с.
3. Сотник І.М. Підприємництво, торгівля та біржова діяльність : підручник. Суми : ВТД «Університетська книга». 2018. 572 с.
4. Чесноков В.Л. Біржові операції : навч. посіб. Київ : ЦНЛ. 2015. 192 с.

Додаткові

5. Бевз О.П. Економіка і організація біржової торгівлі : навч. посіб. Київ : ЦУЛ. 2011. 43 с.
6. Берлач А.І., Берлач А.Н., Ілларіонов Ю.В. Організаційно-правові основи біржової діяльності : навч. посіб. Київ : Фенікс. 2013. 336 с.
7. Дмитрук Б.П. Організація біржової діяльності в агропромисловому комплексі : навч. посіб. Київ : Либідь. 2012. 342 с.
8. Савченко В.Д. Організація біржової діяльності : навч. посіб. Харків : ХДАУ. 2012. 124 с.
9. Солодкий М.О. Біржовий ринок : навч. посіб. Київ : «Джерела М». 2011. 333 с.
10. Солодкий М.О., Гниляк В.О. Біржові товарні деривативи : теорія, методологія, практика. Київ : Аграр Медія Груп. 2013. 238 с.
11. Солодкий М.О. Біржовий ринок: проблеми функціонування та тенденції інноваційного розвитку : монографія. Київ : ЦП Компринт. 2013. 215 с.
12. Сохацька О.М. Біржова справа : підручник. Тернопіль : Карт-бланш. 2014. 632с.
13. Резго Г.Я., Кетова І.А. Біржова справа : навч. посіб. Київ : Фінанси та статистика. 2014. 273 с.
14. Бойченко Е.Г. Організація біржової діяльності в країнах Європейського Союзу та Великої Британії : порівняльно-правовий підхід. *Теорія і практика правознавства*. 2020. Вип. 1 (17). С. 1-13.

Інтернет-ресурси

15. Про товарну біржу : Закон України від 10.12.1991 № 1956-ХІІ. Дата оновлення: 30.06.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1956-12#Text>.
16. Господарський кодекс України від 10.01.2003 № 436-IV. Дата оновлення: 12.01.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>.
17. Податковий кодекс України від 04.12.2010 № 229, (№ 229-230). Дата оновлення: 07.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
18. Про фінансові послуги та державне регулювання ринку фінансових послуг : Закон України від 06.02.2003 № 1953-ІХ. Дата оновлення: 14.12.2021р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2664-14#Text>.

19. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України від 23.02.2006 № 3480-IV. Дата оновлення: 05.08.2021 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15>.
20. Малишко В.М. Виникнення інститутів біржової торгівлі в Україні. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2014. № 1. С. 116-120. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npnau_2014_1_25.
21. Стасіневич С.А. Управління ціновими ризиками на біржовому ринку цукру *Економіка АПК*. 2014. № 4. С. 32-37. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2014_4_8.
22. Прокоф'єва О.В. Електронна біржа в області перестраховування flуге: особливості розвитку та функціонування. *Європейські перспективи*. 2014. № 4. С. 198-204. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/evpe_2014_4_37.
23. Сидоренко О.В. Базові норми європейської системи регулювання біржових відносин та практика їх застосування в Україні. *Облік і фінанси*. 2014. № 3. С. 147-151. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Oif_apk_2014_3_24.
24. Горьовий В.П. Когнітивне моделювання біржового ринку сільськогосподарської продукції. *Економіка АПК*. 2014. № 9. С. 25-32. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/E_apk_2014_9_6.
25. Трофімчук М.О. Механізми вдосконалення конкурентних засад діяльності на біржовому ринку цінних паперів України. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2014. № 3. С. 122-127. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vbumb_2014_3_26.
26. Горьовий В.П. SWOT-аналіз біржового ринку сільськогосподарської продукції в Україні. *Проблеми економіки*. 2014. № 2. С. 76-82. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pekon_2014_2_11.
27. Трубей О.М. Детермінанти розвитку товарних бірж в Україні. *Економічний простір*. 2014. № 86. С. 116-124. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecpros_2014_86_13.
28. Минюк О.Ю. Проблеми правового регулювання форвардних та ф'ючерсних угод як видів біржових угод. *Право і суспільство*. 2015. № 2. С. 72-78. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pis_2015_2_14.
29. Андросович Т.Ю. Номенклатура товарів на вітчизняному біржовому ринку *Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України*. 2014. Вип. 200 (2). С. 21-26. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_econ_2014_200\(2\)_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvnau_econ_2014_200(2)_5).
30. Солодкий М.О. Біржовий товарний ринок : навч. посіб. 2-ге вид. змін. Київ : ЦП Компринт, 2017. 482 с. URL: http://dglb.nubip.edu.ua:8080/jspui/bitstream/123456789/4348/1/Solodkij_Javors%27ka_B%D1%96rzh_tovar_rinok_2_vid_2017.pdf.
31. Державна служба статистики України. URL: www.ukrstat.gov.ua
32. ТОВ «ЦЕНТРАЛЬНА УНІВЕРСАЛЬНА ТОВАРНА БІРЖА». URL: <https://torgy.com.ua/>
33. ПрАТ «Українська фондова біржа». URL: <https://ukrse.com.ua/>
34. Офіційний сайт Асоціації «Українські Фондові Торговці». URL: <http://www.aust.com.ua/About.aspx>.